

Sürûrî, diğer divan şairlerinden farklı olarak kaside ve gazel yerine tarih düşürmedeki maharetiyle ön plana çıkmıştır. Hemen her olay karşısında duygu ve düşüncelerini tarih manzumesi şeklinde söyleyebilen güçlü bir şairdir. Nazım tekniğine hâkimiyeti ve kelimeleri zorlanmadan nazma aktarması en çok dikkat çeken vasfıdır. Eserleri sanat kaygısı taşımadan gerçeği olduğu gibi yansıtır. Asıl şahsiyetini ve şiir söylemedeki kudretini ortaya koyduğu tarih manzumelerinde bu yönü daha açık biçimde görülür. Kendinden önce tarih düşürmede meşhur olmuş Edirneli Nazmî, Bursalı Hâşimî ve Cinânî gibi şairleri geride bırakmakla kalmamış, zamanında olduğu gibi daha sonra gelenlere de örnek olmuştur. Tarih düşürmenin hemen bütün türlerinde verdiği örnekler sanat ve dil bakımından zengin, akıcı, renkli ve pürüzsüzdür. Nükteye, hiciv ve hezle düşkün olan şairin düşürdüğü vefat tarihlerinde bile bazan bu yönü ortaya çıkmaktadır. Birçok şairi hicveden Sürûrî en çok Sünbülzâde Vehbî üzerinde durmuştur.

Eserleri. 1. *Divan* (Bulak 1255). Sürûrî divanını iki defa tertip etmiştir. Otuz yıl boyunca yazdığı şiirleri 1802'de "Neşâtengiz" adıyla bir araya getirmiş, 1805'te divanına yeni şiirlerini ilâve etmiştir. İkinci düzenleme sırasında ilk tertibinde divana bütün şiirlerini aldığını, ikinci tertibinde bunların bazılarını çıkardığını, bazılarını da yeni eklediğini söyler. Divanın 322 sayfalık kısmındaki tarihler 1719'u bulmakta, *Hezeliyyât*'takilerle beraber bu sayı 1800'ü geçmektedir. Ayrıca *Sürûrî Mecmuası*'nda verilen bazı tarihler divanında bulunmadığı gibi bu tarihten sonra kaleme aldıkları da bu sayıya dahil değildir. Atilla Batur'un üzerinde doktora çalışması yaptığı (bk. bibl.) divanda çoğu III. Selim için söylenmiş otuz iki kaside ile "Medhiyye" başlığı altında çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış yirmi iki manzume ve yedi tahmîs yer almaktadır. Ayrıca 163 gazel, on yedi kıta ve "matla" adı altında on iki beyit vardır. Sürûrî divanının üç nüshası bilinmektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3849; TSMK, Yeniler, nr. 2076; Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5713). 2. *Hezeliyyât* (İstanbul, ts.). "Hevâî" mahlasının kullanıldığı eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapan Elif Ayan'ın tesbitlerine göre (bk. bibl.) yetmiş gazel, bir müseddes, bir muhammes, 110 tarih manzumesi, 260 kıta ve otuz sekiz beyit halinde şakaları, alay ve hicivleri toplanmıştır. Daha çok yaşadığı devrin şairlerini hicvettiği bu eserde bazan kaba küfürler ve müstehcen

ifadelere rastlanmaktadır. Birçok şiiri Sünbülzâde Vehbî ile aralarında geçen mülâtefeleri içermektedir. *Hezeliyyât*'ın dokuz nüshası bilinmektedir (Köprülü Ktp., Mehmed Âsım Bey, nr. 422; TTK Ktp., nr. 32, 33, 113; İÜ Ktp., TY, nr. 1567, 3281, İbnülemin, nr. T 651, T 760; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 530). 3. *Sürûrî Mecmuası*. Birçok nüshası bulunan eser, 1102'si şaire ait olmak üzere 247 şairden derlenmiş 2473 tarih mısraını ihtiva etmektedir. Bu tarihlerin 137'sinin şairi bilinmemektedir. İki veya daha çok şairin birlikte yazdığı tarih mısralarının sayısı altmış ikidir. Sürûrî bu tasnifinde genellikle tarafsız hareket etmiş ve Cevdet Paşa'nın da belirttiği gibi "derece-i hüsn ü makbûliyyetlerine göre" kendi tarihlerini bazan önce, bazan diğer tarihlerden sonra sıralamıştır. Esere Keçecizâde İzzet Molla ile Esad Mehmed Efendi bazı ilâveler yapmıştır (İstanbul 1299).

BİBLİYOGRAFYA :

Kınalızâde, *Tezkire*, I, 456; Sâî, *Tezkiretül'l-bün-yân*, İstanbul 1315, s. 186; Fâtî, *Tezkire*, s. 189; Ebüzziyâ Mehmed Teflik, *Sürûrî-i Müverrih*, İstanbul 1305; Muallim Nâci, *Esâmî*, İstanbul 1308, s. 161, 187; Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-i Osmâniyye*, İstanbul 1987, s. 180-190; *Sicill-i Osmânî*, III, 13; *Osmanlı Müellifleri*, s. 238; Tâhirülmevlevî, *Manzum Bir Muhtıra*, İstanbul 1931, s. 132; İsmail Yaktı, *Türk-İslâm Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul 1992, tür.yer.; E. J. W. Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi* (trc. Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, III-V, 446; Atilla Batur, *Sürûrî Divânı, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni* (doktora tezi, 2002), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Elif Ayan, *Sürûrî ve Hezeliyyât'ı: İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük* (yüksek lisans tezi, 2002), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; "Süruri", *TA*, XXX, 155-156; Ömer Faruk Akün, "Sürûrî", *İA*, XI, 250-252; Edith G. Ambros, "Sürûrî", *EI*² (İng.), IX, 896.

ATILLA BATUR

SÜRÜRÎ-KÂŞÂNÎ

(سُرُورِي كَاشَانِي)

Muhammed Kâsım

b. Muhammed Kâşânî

(ö. 1036/1627)

İranlı sözlük yazarı ve şair.

Kâşân şehrinde doğdu. Hayatıyla ilgili fazla bilgi yoktur. Mahlası "Sürûrî"dir. İsfahan'da yaşadığı, gençlik yıllarında ayak-kabıcılık yapan babasının yanında çalıştığı ve daha sonra ilim tahsil etmeye başladığı bilinmektedir. Çağdaşı Takıyyüddin Bel-yânî'nin anlattığına göre genç yaşta başladığı eğitimi sırasında güçlü hafızasıyla 30.000 beyit ezberlemiş ve Nizâmî-i Gen-

cevî gibi şairlerin şiirlerinde yer alan, anlaşılması zor kelimeler için küçük sözlükler hazırlamıştır (*Urâtü'l-âşâkin*, I, vr. 58^b). 1032 (1623) yılında İsfahan'da İtalyan seyyahı Pietro Della Valle ile görüşen Sürûrî 1036'da (1626-27) Hindistan'a gitti ve Lahor'da kaldı; aynı yıl oradan hac için çıktığı yolculuk sırasında vefat etti.

Mecma'u'l-Fürs (*Ferheng-i Sürûrî*, *Ferheng-i Sühanverî*, *Luğât-ı Fûrs-i Sürûrî*) adlı sözlüğüyle tanınan Sürûrî Fars şairlerinin eserlerini, ayrıca *Luğât-ı Fûrs*, *Şihâhu'l-Fûrs*, *Mi'yâr-i Cemâli*, *Âdâtü'l-fuzalâ*, *Ferheng-i Zefângûyâ*, *Ferheng-i İbrâhîmî*, *Mü'eyyedü'l-fuzalâ* ve *Tuḥfetü'l-aḥbâb*'in da aralarında bulunduğu on altı Farsça sözlüğü, bazı coğrafya ve tarih kitaplarını inceleyip eserin özet versiyonunu 1008'de (1599) I. Şah Abbas'a sunmuştur. Sürûrî, Mîr Cemâleddin Hüseyin İncû'nun *Ferheng-i Cihângîrî*, Karahisârî'nin Farsça-Türkçe sözlüğü ve Molla Mahmûd b. Şeyh Ziyâeddin'in *Tuḥfetü's-sa'âdet* adlı eserini inceleme imkânı bulduktan sonra sözlüğünü genişletmiş ve daha kapsamlı bir metin hazırlamıştır. Eserinin *Hulâsatü'l-Mecma'* adını verdiği üçüncü versiyonunu da hazırlayarak I. Şah Abbas'ın veziri İ'timâdüddeve Hâtîm Beg'e takdim etmiştir. Sözlüğün ikinci versiyonu olan *Mecma'u'l-Fûrs* iki giriş bölümü, Fars alfabesinin harflerine göre yirmi sekiz bölüm (fasıl) ve bir hâtîmeden oluşur. Sözlükte aynı harfle başlayan kelimeler bir bölümde toplandığı gibi kelimelerin son harflerine göre de bir gruplandırma yapılmıştır. Eserin hâtimesi "Bâb-ı İstîârât" adıyla alfabetik olarak mecazlara ayrılmıştır. Sözlükte kelimelerin telaffuzu için aynı vezinlerde başka kelimeler örnek gösterilmiştir. Sürûrî'nin yaklaşık 6000 kelime içeren *Mecma'u'l-Fûrs*'ünde, eski İran şairlerinin kullandığı, fakat XI. (XVII.) yüzyılda nâdiren rastlanan Farsça sözlere de yer verilmesi, kelimelerin İran'ın çeşitli bölgelerindeki lehçelere göre telaffuzlarının kaydedilmesi ve Sa'dî, Firdavsi, Dakikî, Unsûrî, Ferruhî-i Sîstânî, Sûzânî, Senâî, Evhâdüddîn-i Enverî gibi şairlerin şiirlerinden örnekler yazılması açısından önem taşıdığı gibi Farsça sözlük yazımının İran'dan Hindistan'a kaydığı bir dönemde İran'da kaleme alınan son klasik eserlerden biri olması bakımından da önemlidir. *Mecma'u'l-Fûrs*, Ebû Hafs Hakîm b. Ahvâsî Suḡdî-i Semerkandî'nin III-IV. (IX-X.) yüzyıllarda yazılan, günümüzde elde bulunmayan *Ferheng-i Suḡdî* adlı eserinin kulanılması ve bu eserden alıntılara yer verilmesi açısından ayrıca dikkat çeker. Özel-

likle Muhammed Hüseyin b. Halef-i Tebrîzî'nin *Burhân-ı Kâtî* ve Abdürreşid b. Abdülgafûr el-Hüseyînî et-Tattavî'nin *Ferheng-i Reşîdî* adlı eserlerinde kaynak olarak gösterilen sözlük Muhammed Debîr-i Siyâkî tarafından neşredilmiştir (I-III, Tahran 1338-1341 hş.). Sürûrî ayrıca şiirler yazmış, bazı şiirleri çeşitli tezkirelerde nakledilmiştir (Nasrâbâdî, s. 291-292).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1558-1559; Muhammed Tâhir Nasrâbâdî, *Tezkire-i Nasrâbâdî* (nşr. Vahîd Destgirdî), Tahran 1361 hş., s. 291-292; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 498-499; Takıyyüddin Muhammed Evhadî-i Belyânî, *'Urfâtü'l-âşîkîn ve 'arşâtü'l-ârifîn*, Tahran Kitâbhâne-i Millî-yi Melik, nr. 5324, I, vr. 58b; Storey, *Persian Literature*, III/1, s. 23-25; Mîr Cemâleddin Hüseyin b. Fahreddin Hasan İncü-yî Şîrâzî, *Ferheng-i Cihângîrî* (nşr. Rahîm Affîf), Meşhed 1351 hş., I, 1-5; Pervîz Nâtil Hânlerî, *Târîh-i Zebân-ı Fârsî*, Tahran 1352 hş., s. 224-230; Safâ, *Edebiyyât*, V/1, s. 380-384; Müderris-i Tebrîzî, *Reyhâne-tü'l-edebe*, Tahran 1369 hş., I, 186-201; Hüseyin Vüsûkî, *Vâje-şînâsî vü Ferheng-nigârî der Zebân-ı Fârsî*, Tahran 1383 hş., s. 162; Munibur Rahman, "Sürûrî Kâşânî", *Eİ²* (İng.), IX, 896-897; Solomon Baevskii, "Farhang-e Sorûrî", *Elr.*, IX, 271-272.

KAAN DİLEK

SÜRÛŞ-İ İŞFAHÂNÎ

(سروش اصفهانی)

Mîrzâ Muhammed Ali Han Sürûş-i İsfahânî
(ö. 1285/1868)

İranlı şair.

İsfahan'ın Sidih beldesinde dünyaya geldi. Bir şiirinde Serahs savaşı (1248/1832) sırasında yirmi yaşında olduğunu söylemektedir. "Sürûş" mahlasıdır. Babası Kanber Ali Sidhî küçük bir esnaftı. Muhammed Ali, öğrenimini önce doğduğu yerde ve babasının vefatının ardından bittiği İsfahan'da (1827) müctehid Seyyid Gidâbâdî'nin himayesinde gördü. Bu sırada şiire olan yeteneğini geliştirmeye başladı. On beş yaşında okuma yazma öğrendiğinden iyi bir eğitim alma fırsatı bulamadı; ancak okuduğu divanlar, edebî kitaplardan öğrendikleri ve meclisinde bulunduğu şair ve âlimlerden duyduklarıyla kendini yetiştirdi. 1831'de İsfahan'dan ayrılarak üç yıl boyunca Kum'da ve ardından Kazvin'de bulunduktan sonra Tebriz'e gitti ve oraya yerleşti. Bu şehirde iken Kaçar şehzadelerinden Bahraman Mirza ve Muhsin Mirza'nın himayesini gördü; onlara methiyeler yazdı. Nâsirüddin Şah'ın velihtliği sırasında hizmetine girdi. 1848 yılında Nâsirüddin Şah tahta geçince onunla birlikte Tah-

ran'a gitti ve saraya intisap etti. Saray şairi meliküşşuarâ Kâânî-i Şîrâzî'nin ölümünün (1270/1854) ardından onun yerine resmî saray şairliğine getirildi, kendisine "şemsü's-şuarâ" lakabı ve han unvanı verildi. Ölünceye kadar bu sıfatla saray törenlerindeki selâm kasidelerini okumakla görevlendirildi. 1285 (1868) yılında Tahran'da vefat etti ve Kum'da defnedildi.

Sürûş, Kaçarlar döneminde şairliği ve özellikle kasidedeki ustalığıyla meşhur olmuş, birçok beyti edebî eserlerde örnek olarak zikredilmiştir. Kasidede Ferruhî-i Sîstânî ve Emîr Muizzî tarzını takip etmiştir. Sürûş'un yaklaşık 12.000 beyit ihtiva eden divanındaki şiirleri kaside, gazel ve kıtalardan ibarettir. Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Ehl-i beyt'le ilgili 9219 beyitten oluşan *Ürdîbihîşt-nâme* ve Kerbelâ olayını anlattığı 1159 beyitlik *Ravzatü'l-esrâr* (Teb-riz 1286) adlı mesnevileriyle meşhurdur. Öğrencisi Mirza İbrâhim Müşterî'nin istinsah edip kendisinin düzelittiği divanı Muhammed Ca'fer Mahcûb tarafından iki cilt halinde neşredilmiştir (Tahran 1339-1340 hş./1960-1961). Resûl-i Ekrem ve Şîi imamlarının methine dair yaklaşık 2000 beyitlik altmış dokuz kasideyi ihtiva eden *Şemsü'l-menâkıb*'ı da öğrencisi Müşterî derlemiştir (Tahran 1300). Mersiyeleri ayrıca basılan Sürûş'un (*Merâşî-i Mîrzâ Muhammed 'Ali Hân İsfahânî*, Tahran 1293) diğer önemli bir çalışması da binbir gece masallarının Farsça'ya çevirisidir (nşr. Mîrzâ Ali Hoşnûvîs, Tebriz 1261; nşr. Muhammed Rızâ Tâcir Kâşânî, Tahran 1275 h.).

BİBLİYOGRAFYA :

Rızâ Kuli Han Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşahâ* (nşr. Müzâahir Musaffâ), Tahran 1382 hş., I/2, s. 579-611; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 2535 şş., I, 86-93, 209-210; Ahmed Dîvân Beygî-yî Şîrâzî, *Edeb ü Ferheng der 'Asr-ı Kâcârîyye* (nşr. Abdülhüseyin Nevâî), Tahran 1364 hş., I, 767-773; Abdürrefî' Hakîkat, *Ferheng-i Şâ'irân-ı Zebân-ı Fârsî*, Tahran 1368 hş., s. 276; Bânû Nusret Tecrübekâr, *İran Edebiyatında Şiir: Kaçarlar Devri* (trc. Mehmet Kanar), İstanbul 1995, s. 80-82; Munibur Rahman, "Sürûş", *Eİ²* (İng.), IX, 897.

RIZA KURTULUŞ

SÜRÛYÂNÎCE

Ârâmîce'nin halen konuşulan
Doğu lehçelerinden biri.

Arapça'da Süryâniye, İngilizce'de Syriac, Almanca'da Syrisch, Fransızca'da Syriaque şeklinde ifade edilen bu dil Ârâmîce ile aynı grupta yer alan İbrânîce, Ugaritçe ve Fenikece ile akrabadır. Süryânî adının ortaya çıkışı hakkında çeşitli görüşler ileri

sürülmüştür. Bunlardan, Hz. İsa'nın bütün havârilinin Lübnan'ın güney sahillerindeki Sûr şehri ve civarından olmaları do-layısıyla Sûrî'nin adıyla anıldıkları ve Ârâmîler'in Hristiyanlığı kabul ettikten sonra kendilerini putperest soydaşlarından ayırmak amacıyla bu adı benimsedikleri şeklindeki görüş muhtemel görülmekte, Süryânîce'nin Urfa (Urhâi, Edessa, er-Ruhâ) Ârâmîcesi'nin bir lehçesi olması da bu görüşü desteklemektedir. İbn Hazm'a göre ilk defa Arapça konuşan kişi Hz. İsmâil, ilk İbrânîce konuşan kişi Hz. İshak, ilk Süryânîce konuşan kişi de Hz. İbrâhim'dir, bu sebeple Süryânîce hem Arapça hem de İbrânîce'nin aslını oluşturmaktadır (*el-İlhâm*, I, 30-31).

Ârâmîce lehçeleri içinde günümüze en çok belgesi ulaşan Süryânîce Ârâmîce'nin nüvesini teşkil eder. Köken itibarıyla Urfa bölgesinde yaşayan halkın ana dilidir. I ve II. yüzyıllarda gerçekleşen misyonerlik faaliyetleri neticesinde İpek yolu güzergâhında önemli bir ticaret merkezi haline gelen Urfa'nın hristiyan hâkimiyetine girmesi üzerine Süryânîce Hristiyanlık için Grekçe'den sonra en önemli dil olmuştur. Bu durum, bölgedeki ortak dil ve kültüre sahip kavimler arasında farklılaşmalar meydana getirmiş, o günkü hristiyanlar açısından dinsiz kelimesiyle eş anlamlı olan Ârâmî adıyla karışmasını önlemek amacıyla Hristiyanlığı benimseyen Ârâmîler'e Süryânî (Suryoye), dillerine de Süryânîce denilmiştir. Kabul edilen görüşe göre Hz. İsa'nın dili Galile Ârâmîcesi idi. Onun diline yakınlığı sebebiyle bu bölgede konuşulan Ârâmîce lehçesi (Süryânîce) Hristiyanlığın bazı kutsal metinlerinin yazıldığı ilk dillerden biri haline gelmiş ve bu dilde II-VII. yüzyıllar arasında özellikle kutsal kitap çeviri ve yorumlarını, kilise babalarının hayatlarını, ilâhî ve şiirleri kapsayan büyük bir dinî edebiyat gelişmiştir. Bu edebiyatın yanı sıra Antikçağ felsefe ve bilimiyle ilgili, çoğunlukla orijinal metinleri günümüze ulaşmayan birçok Grekçe eserin çevirisi de yapılmıştır. Süryânîler, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde kurdukları Antakya ve Urfa kiliseleriyle bu dini kurumsal bir niteliğe kavuşturmuşlar, daha sonra bu kiliselerin bünyesinde faaliyet gösteren okullar açarak çocuklarının Grekçe ile birlikte kendi dillerinde felsefe, din, edebiyat, müzik gibi alanlarda eğitim almalarını sağlamışlardır. En ünlüsü Urfa Akademisi olan Süryânî okullarının Mezopotamya'daki sayısı zamanla elliye yaklaşmıştır.

431 Efes ve 451 Kadıköy konsilleriyle farklı mezheplere bölünen Süryânîler'in di-